

Més notícies del Ball de Valencians a Torredembarra

Joan Bofarull

Fins ara només es coneixia un text sobre el ball de valencians a Torredembarra, de l'any 1852. En aquest article es presenten tres notícies trobades en la documentació religiosa dels anys 1771, 1786 i 1825, que inclouen la paraula “castells”. Els dos primers són anteriors a l'origen dels castells i per tant es refereixen a balls de valencians. Dos d'aquests decrets són prohibicions genèriques que trobem repetides en diverses parròquies, però el més antic ens informa de l'actuació d'un ball de valencians a Torredembarra l'any 1771 o abans.

L'any 1852, Mañé i Flaquer publicà al *Diario de Barcelona* una crònica castellera històrica, que és una lliçó magistral de tècnica castellera. Però aquest text també parla d'alguns balls del seguici popular:

Felicitó de corazón á mis paisanos por el brillo y atractivo que saben dar á sus fiestas y porque jamás en ellas se altera el orden; pero desearía que no relegaran al olvido el ball de valencians, el de pastorets, el de bastonets, y otros que eran un grande adorno de la fiesta y grato entretenimiento para los forasteros.¹

1 MAÑÉ, Joan (1852) “Fiesta popular”. Inclòs a: *Diario de Barcelona*, copiat a CATALÀ, Pere (1981) *Món Castellor Dalmau*. Volum I, Pàg. 93. Barcelona. Vegeu també GÜELL, Xavier (2002) *Els castells: Entre la passió i la història*. Pàg. 9. Cossetània. Valls.

Aquesta era la primera i única notícia coneguda d'un ball de valencians a Torredembarra, fins ara.

L'any 1786 l'arquebisbe Armanyà visità la parròquia de sant Pere de Torredembarra i anotà al llibre de visites de el següent decret:

*Prohibim severament qualsevol especie de Valls, castells, representacions, y jochs en la Yglesia, llocs sagrats, professons, y funcions sagradas; aixi mateix devant de la Ygla, especialmt quant se celebren los divinos ofcis: Lo que deuben Zelar per sa part los Pares de Republica en cumplimt de sa obligacio, y dels superiors ordes donats per S. Magt. y seria molt propi de son zel, y de la pietat christiana impedir semblants divercions en tota la Parroquia los dias de festa mentras se celebra la Misa y altres ofcis en la Yglesia.*²

Textos pràcticament iguals que aquest s'havien trobat en llibres de visites de l'Espluga de Francolí, Reus i Ulldemolins³. Una recerca més sistemàtica ens ha permès localitzar-ne a 22 pobles diferents: Torredembarra (9-7-1786), Creixell (10-7-1786), el Catllar (17-7-1786), Vespella (19-7-1786), Vilabella (20-7-1786), Nulles (21-7-1786), la Secuita (3-10-1786), Conesa (18-10-1786), Barberà de la Conca (25-10-1786), Reus (26-11-1786), Siurana (31-10-1787), Ulldemolins (2-11-1787), l'Albiol (8-11-1787), Vilaverd (15-5-1788), Pira (25-5-1788), Passanant (27-5-1788), Belltall (2-6-1788), els Omells de na Gaia (5-6-1788), Maldà (9-6-1788), els Omellons (13-6-1788), l'Espluga de Francolí (25-6-1788) i els Garidells (en una data indeterminada entre 1783 i 1792)⁴. Torredembarra és el primer municipi de la llista, per ordre cronològic.

Això no significa que hi hagués castells a tots aquests pobles, sinó que l'Armanyà comunica la prohibició a totes les parròquies que visita. De fet, les prohibicions d'aquest tipus es repeteixen bastant sovint, cosa que delata el seu incompliment. Aquesta és una mica especial perquè inclou la paraula "castells".

Aquesta paraula pot sorprendre una mica, ja que en aquella època encara no hi havia colles castelleres. Així doncs, qui feia aquests castells?

2 Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, fons de Torredembarra

3 L'Espluga de Francolí a PEREA, Eugeni (2000) *Església i Societat a l'arxidiòcesi de Tarragona durant el segle XVIII*. Diputació de Tarragona, pàg. 432-443. Reus i Ulldemolins a PALOMAR, Salvador (2007) *La moixiganga i el ball de Mossèn Joan de Vic* Carrutxa. Reus, 56.

4 AHAT, Arxiu Històric Comarcal de Reus.

Coneixem alguns textos d'aquella època que ens ho expliquen: La crònica d'una festa celebrada l'any 1770 a l'Arboç relata: *Prèviament concertats, vingueren els balls dits valencians; el del Catllar, que féu el castell de sis sostres*⁵. Una prohibició del 1786 a Vilafranca es titula: *Sobre que se estermine el uso de los castillos en los vailes de valencianos, y aun se prohiba absolutamente el uso de tales bayles*⁶. El 1794, Rafael d'Amat es lamenta que, a causa de la Guerra Gran, no han sortit els balls tradicionals de la festa major de Tarragona, entre els quals menciona el *de valencians (...)* i *l'habilitat dels castells o sostres de gent ab un noi al capdamunt fent-hi la figuereta*⁷. El mateix autor explica que l'any 1807 van actuar a Barcelona *Los Valencians ab la musica de grallas, tan desapasible als oïdos, ballan tots pels carrers y plasas y fan castells pujant uns sobre els musclos dels altres de quatre y cinch estans*⁸.

Fixeu-vos que aquestes quatre notícies afirmen que el ball de valencians feia castells, i la tercera també parla de la figuereta. Altres documents expliquen que feien pilars i torres. Ara no és el moment d'explicar la diferència entre el castell i la torre del ball de valencians⁹, n'hi ha prou sabent que els balls de valencians, a finals del segle XVIII, feien castells.

El llibre de visites de Torredembarra recull un altre decret, en castellà, de l'arquebisbe Creus, que també parla de castells (7-2-1825):

*Prohibimos severamente toda especie de bailes, castillos, representaciones en la Ygla y lugares Sagrados, también inmediatamente. Delante de la Ygla quando se celebran los divinos oficios; y esperamos que el Bayle y Regidores haran lo posible para impedir que se verifiquen tales diversiones en la Parroquia, en los dias y ho ras que se solemnize la fiesta en la Yglesia.*¹⁰

Aquesta anotació és molt semblant a l'anterior i no ens aporta gaire informació, només ens indica que es continuaven fent castells (en aquella època sembla que ja hi havia colles castelleres).

També l'hem trobat repetida a Vilabella (22-5-1825). Però si reculem

5 MORANT, Jordi (1967) *Història dels castells*, L'autor. Tarragona, 54. CATALÀ (1981: I, 58)

6 SABATÉ, Antoni (1989) "Notícia del nostre desaparegut Ball de Valencians" a *El Figarot* Castellers de Vilafranca.

7 AMAT, Rafael (1987) *Calaix de sastre II. 1792-1794* Curial. Barcelona, 231-232

8 AMAT, Rafael (1908) *Festas celebradas á Barcelona en los anys 1806 y 1807 per la beatificació del v. dr. Joseph Oriol, pvre.* Imprempta d'Eugeni Subirana. Barcelona. 141-142

9 BOFARULL, Joan (2007) *L'origen dels castells: Anàlisi tècnica i històrica*. Cossetània. Valls. 149

10 AHAT, Torredembarra.

uns anys, al mateix llibre de visites de Torredembarra hi trobem la segona visita de l'arquebisbe Larió (27-10-1771), amb el següent decret:

Hallandonos noticiosos; de qe. los bayles entran en esta Iglesia, y hacen dentro de ella Torres, ô, castillos, cometiéndose con este motivo grandes irreverencias en la Casa de Dios; Y debiendo por todos modos zelar el qe. se entre, y esté en el Templo con la Circunspección, Modestia, y respeto, qe. se debe à tan sagrado lugar: Por tanto prohibimos, qe. se hagan Torres, ô, castillos dentro la expresada Iglesia; para cuio fin mandamos al Retor invigile en la Observancia de este Decreto. Y encargamos al Magco. Bayle, y Ajuntamto. Cohopere por su parte p. al Cumplimto. de este nro. Mandato, no permitiendolo qe. entren otros Bayles dentro la Iglesia. = ¹¹

Aquest text és molt destacable perquè és el segon text més antic amb la paraula “castells”, després de la notícia de l'Arboç (1770) però abans de la prohibició de Vilafranca (1786). Ens informa que, poc abans de l'octubre de 1771 (possiblement per santa Rosalia), els balls del seguici popular van entrar a l'església de Torredembarra i hi van aixecar torres o castells (suposem que el de valencians). Quan el Larió va visitar aquesta parròquia i ho va saber, va reaccionar prohibint un fet concret que havia passat en aquell poble. Ho va considerar un problema local, per això no en parla quan visita altres pobles.

Anys més tard, quan l'Armanyà llegeix aquesta prohibició, la renova i la fa extensiva a tota l'arxidiòcesi. Això pot indicar que l'Armanyà sabia que es feien castells en diversos pobles.

No sabem si aquest ball de valencians era torrenc o foraster, però queda clar que, quan el 1852 Mañé i Flaquer va escriure la seva crònica, la tradició de balls de valencians ja tenia a Torredembarra una antiguitat de 81 anys, com a mínim.

11 AHAT, Torredembarra

*Ball de Valencians de Reus.
Foto Joan Bofarull*

*Ball de Valencians de Tarragona.
Foto Joan Bofarull*